

Nécrologie

IN MEMORIAM PIETER WILLEM PESTMAN, 1933–2010

Piet Pestman werd op 28 april 1933 in Amsterdam geboren¹. Zijn vader, jurist, was in het verzekeringswezen werkzaam en verhuisde naar Bilthoven toen hij bij een verzekeringsmaatschappij in Utrecht een functie kreeg. Aangezien zijn ouders vrij progressief waren, werd Pestman toen in Bilthoven op de in hun ogen beste school geplaatst, te weten De Werkplaats van Kees Boeke, een bevlogen en befaamd pedagoog die individueel onderwijs vooropstelde. Daar bleef Pestman van 1938 tot 1948, om vervolgens elders eindexamen te doen (De Werkplaats was toen nog niet bevoegd daartoe). Deze periode heeft Pestman als van beslissende invloed op zijn latere leven ervaren.

Na zijn eindexamen wilde Pestman, geïnspireerd door o.m. een leraar op De Werkplaats², archeologie studeren, maar dat kon toen nog niet als zelfstandige studie, maar slechts als onderdeel van o.a. Oude Geschiedenis. Zijn vader adviseerde hem toen eerst rechten te gaan studeren om daarna alsnog te studeren wat hij wilde (een in die tijd niet ongebruikelijke gang van zaken), een advies dat hij opvolgde door zich in 1951 te Utrecht voor deze studie in te schrijven. De studie boeide hem echter zo dat hij het recht tot kern van zijn latere studie en werk heeft gemaakt, gecombineerd met zijn belangstelling voor de Oudheid. Op advies van R. Feenstra, toen nog hoogleraar rechtsgeschiedenis in Utrecht³, ging hij na zijn kandidaats in Leiden verder studeren vanwege de grotere mogelijkheden aldaar om rechten met oude geschiedenis te combineren. Daar kwam hij in contact met de hoogleraar juridische papyrologie M. David⁴. Deze wees hem op de rechtsgeschiedenis van Egypte, een toen nog onontgonnen terrein voor wat de niet-Griekse teksten betrof en voor een jong onderzoeker een ideaal werkterrein. Het inheemse egyptische recht, zowel van vóór de invasie der Grieken als van daarna, was overgeleverd in hiërogliefen en Demotisch schrift. De enige die zich daarmee tot dan toe bezig had gehouden was E. Seidl⁵. Pestman besloot, mede na contact met

¹ Een uitgebreid interview met Pestman is te vinden in A.J.B. Sirks / B.H. Stolte, *Piet Pestman: interview met een papyroloog tussen mens en recht in het Oude Egypte*, in: Pro Memorie, 6 (2004), p. 347–359. Voor een deel is de onderhavige herdenking hierop gebaseerd. Verder verscheen een in memoriam op de website <http://www.hum.leidenuniv.nl/papyrologisch-instituut/actueel/papyrologie-in-het-nieuws.html> van het Papyrologisch Instituut te Leiden. Ik ben Dr. F.A.J. Hoogendijk (Papyrologisch Instituut, Leiden) zeer erkentelijk voor de toestemming om de door haar opgestelde en op genoemde website te vinden bibliografie hierachter als bijlage over te nemen.

² De in 1934 naar Nederland uitgeweken Duitser Hein Herbers, een erudiet en wijs mens, van wie Pestman Duits en geschiedenis kreeg (zie Pro Memorie, 6 (2004), p. 350–351).

³ Zie Pro Memorie, 5 (2003), p. 3–34.

⁴ M. David (1898–1986), vanaf 1930 Privatdozent te Leipzig voor oud-Oriëntaals en Romeins recht, in 1933 naar Nederland uitgeweken, vanaf 1934 privatdocent te Leiden, vanaf 1937 bijzonder hoogleraar in de oud-Semitische, Hellenistische en Joodse rechtsgeschiedenis. Zie Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 55 (1987), p. 217–219; ZSS RomAbt., 105 (1988), p. 989–997.

⁵ E. Seidl (1905–1989), hoogleraar Romeins recht te Erlangen, vanaf 1958 te Keulen. Zie ZSS RomAbt., 106 (1989), p. 766–773.

de egyptoloog De Buck⁶, Davids advies te volgen en kwam zodoende ook bij het befaamde ‘zaterdagse werkcollege Papyrologie’ terecht. Dit werkcollege werd gegeven door David, de graecus Van Groningen⁷ en aanvankelijk ook de romanist Van Oven⁸. In dit college werd er sterk de nadruk op gelegd dat de teksten zelf ‘spreken’ moesten; dat men niet de inheemse termen door termen uit andere rechtstelsels moest vertalen (zoals Taubenschlag wel deed⁹, voor wiens handboek Pestman desondanks overigens grote waardering had); dat men precies moest vertalen wat er staat en daarbij uitgaan van de grondbetekenis van een woord; en dat men bij de interpretatie zijn gezonde verstand moest gebruiken, maar tegelijkertijd streng (juridisch) moest redeneren. Deze principes heeft Pestman altijd tot leiddraad voor zijn wetenschappelijk werk gehouden. Bij De Buck leerde hij klassiek Egyptisch en las hij juridische teksten. Beide vakken nam hij op als keuzevakken in zijn doctoraal. Na zijn promotie in 1961 kon hij met een stipendium van Z.W.O. anderhalf jaar Demotisch studeren in Parijs bij de beroemde Malinine¹⁰. Deze leerde hem om Demotische teksten eerst in hiërogliefen om te zetten, om het Demotisch vervolgens écht te kunnen lezen. Van Seidl, bij wie hij niet heeft gestudeerd, leerde hij het belang van de familie-archieven in het oude Egypte voor de rechtsgeschiedenis kennen. Deze leren ons de werkelijkheid achter de vaak formele documenten kennen. Dit sprak Pestman bijzonder aan: het ging hem niet alleen om het recht, maar meer nog om de mensen achter de documenten en het recht. De Demotische teksten boden daarvoor veel meer gelegenheid dan de Griekse.

Voor zijn promotie koos Pestman een onderwerp dat in feite zijn tijd ver vooruit was: de rechtspositie van de vrouw in het Oude Egypte. In 1961 promoveerde hij op *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt* (P. L. Bat. 9, Leiden), waarna hij werd aangesteld als wetenschappelijk ambtenaar eerste klas, later wetenschappelijk hoofdamtenaar. Toen in 1968 David met emeritaat ging, kon Pestman hem met dezelfde leeropdracht in 1969 opvolgen (oratie: *Over vrouwen en voogden in het Oude Egypte*) en zo de ‘Leidse School’ voortzetten met o.m. E. Boswinkel¹¹, verantwoordelijk voor het internationale project van de *Berichtungsliste*¹², W. Clarysse¹³ en S.P. Vleeming¹⁴. Onder zijn leiding werd de al gevestigde internationale faam van het Papyrologisch Instituut versterkt. Wat toen echter een wetenschappelijk voordeel leek gezien het object van studie, te weten de interdisciplinaire benadering van de juridische papyri door de combinatie van filologie en rechtswetenschap, namelijk dat het Instituut onder twee faculteiten viel (Letteren en Rechten), heeft zich helaas later als een financieel nadeel bewezen; het ontstaan van de huidige situatie van het Instituut was een donkere zijde aan zijn emeritaat in 1998, dat voor Pestman een *otium cum dignitate* had moeten zijn en

⁶ A. de Buck (1892–1959), hoogleraar Egyptologie te Leiden 1939 en 1949–1962; zie Jaarboek der Koninklijke Ned. Akademie van Wetenschappen 1959–1960, p. 366–372.

⁷ B.A. van Groningen (1894–1987), hoogleraar Griekse taal- en letterkunde te Leiden 1928–1964. Levensbericht door P. Sijpesteijn in Jaarboek KNAW 1988, p. 119–124.

⁸ J.C. van Oven (1881–1963), hoogleraar Romeins recht, vanaf 1917 te Groningen, vanaf 1924 tot 1952 te Leiden; verder nog in 1956 Minister van Justitie. Zie Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 32 (1964), p. 507–532.

⁹ R. Taubenschlag, *The Law of Graeco-Roman Egypt in the light of the papyri, 332 B.C.–640 A.D.*, 2e ed. Warschau 1955.

¹⁰ M. Malinine (1900–1977), bibliografie in *Revue d'Égyptologie*, 30 (1978), p. 7–9; Nachruf in *Bulletin de l'Institut français d'archéologie Orientale*, 83 (1983), p. v–ix.

¹¹ Dr. E. Boswinkel (1913–1995), een kundig papyroloog, wiens levenswerk met name in de *Berichtungsliste* steekt.

¹² De *Berichtungsliste der griechischen Papyri aus Ägypten* is een voor papyrologen onmisbaar hulpmiddel om de later gepubliceerde veranderingen in papyri bij te houden.

¹³ W. Clarysse, thans hoogleraar te Leuven.

¹⁴ S.P. Vleeming, thans hoogleraar te Trier.

gelukkig verder ook was. Bij die gelegenheid werd hij geëerd met een feestbundel, *The Two Faces of Graeco-Roman Egypt*¹⁵.

In zijn latere jaren nam zijn gezichtsvermogen sterk af, wat hem onder meer belette net zo vaak als vroeger aan congressen deel te nemen. 's Zomers verbleef hij bij zijn schoonfamilie in Pancalieri (niet ver van Turijn); daar is hij op 17 mei 2010 gestorven.

In een in 2004 gepubliceerd interview¹⁶ merkte Pestman o.m. op dat hij lang niet alles had kunnen doen wat hij had willen doen. Dat is een niet onbekend gevoel, maar als het gezegd is met de gedachte dat men weinig heeft gedaan, was Pestman beslist te bescheiden. Wat hij heeft gedaan is veel en zeer verdienstelijk. Hij zette de (Griekse) *Berichtigungsliste* voort en begon een soortgelijke Demotische *Berichtigungsliste* en Demotische *Checklist*. Hij startte het onderzoek naar verscheidene familie-archieven, zoals in de zeventiger jaren het Zenon-archief. Zijn bibliografie (zie hieronder) is lang en omvangrijk en getuigt van de hoge wetenschappelijke standaard die hij steeds aanhield. Naast zijn wetenschappelijke bijdragen bracht hij een nieuwe editie van de *Papyrological Primer* uit (oorspronkelijk geschreven door David en Van Groningen), die een succes werd. Daarnaast deed hij veel om zijn vak aan een breder publiek bekend te maken, en met groot succes¹⁷. Ook wist hij in 1975 de papyrologie-collectie van het Instituut aanzienlijk uit te breiden. Bestuurlijk heeft hij, nog afgezien van het directeurschap van het Instituut, ook het zijne gedaan: in 1982–1983 was hij decaan van de juridische faculteit; verder was hij voorzitter of bestuurslid van diverse verenigingen, o.m. van het Comité International de Papyrologie, en van de Association Internationale des Papyrologues te Brussel¹⁸. Het tweede Demotisanten-congres organiseerde hij in Leiden. Diverse onderscheidingen vielen hem ten deel: sinds 1985 was hij buitenlands lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, sinds 1992 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; in 1992 ontving hij een eredoctoraat in de geschiedenis aan de Università degli Studi di Bologna; hij was Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Piet Pestman was een beminnelijk en zachtmoedig mens, die zijn gegrepenheid voor zijn vak en zijn kennis kundig, boeiend en met humor wist over te brengen. Hij was een pionier in Nederland voor de Demotische papyrologie; hij heeft deze tak van de papyrologie hier een plaats gegeven. Hopelijk blijft zij qua instituut in Nederland, evenals de Griekse papyrologie die hij ook beoefende en bevorderde. In ieder geval zal dat elders gebeuren door zijn leerlingen, Griekse papyrologen en Demotisanten, die, door hem geïnspireerd en opgeleid, het vak in zijn geest voortzetten.

A.J.B. SIRKS
Oxford

BIBLIOGRAFIE VAN P.W. PESTMAN

Ontleend aan 'Bibliography of P.W. Pestman', samengesteld door F.A.J. Hoogendijk (zie hierboven, noot 1). De daar gebruikte afkortingen zijn ongewijzigd overgenomen; als enige

¹⁵ A.M.F.W. Verhoogt, S.P. Vleeming (edd.), *The Two Faces of Graeco-Roman Egypt, Greek and Demotic and Greek-Demotic Texts and Studies Presented to P.W. Pestman*, (P. L. Bat., 30), Leiden 1998.

¹⁶ Zie noot 1.

¹⁷ Zie o.m. de boekjes van P.W. Pestman e.a., *Vreemdelingen in het land van Pharao* (Zutphen 1985), en *Familiearchieven uit het land van Pharao* (Zutphen 1989).

¹⁸ Verder was Pestman enkele jaren voorzitter van het Oosters Genootschap, van de Vereniging van Vrienden van het Instituut Kern, en natuurlijk van de 'Stichting Het Leids Papyrologisch Instituut'.

toelichting moge hier worden vermeld, dat 'P. L. Bat.' staat voor de door Pestman's leermeester M. David in 1941 gestichte publicatie-reeks *Papyrologica Lugduno-Batava*, die hij vanaf 1978 verder zelf heeft uitgegeven, zie hieronder bij III.

I. – Monografieën

1. Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt [proefschrift Leiden] (P. L. Bat. 9, Leiden 1961)
2. Chronologie égyptienne d'après les textes démotiques ... (P. L. Bat. 15, Leiden 1967)
3. Over vrouwen en voogden in het Oude Egypte [Inaugurale rede] (Leiden 1969)
4. [met E. Boswinkel en H.-A. Rupprecht] Berichtigungsliste der Griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, 6 (Leiden 1976)
5. [met J. Quaegebeur en J. Vos] Recueil de textes démotiques et bilingues, I-III (Leiden 1977)
6. A Guide to the Zenon Archive, I-II (P. L. Bat. 21, Leiden 1981)
7. L'archivio di Amenotes, figlio di Horos (P. Tor. Amenotes) (Milano 1981)
8. [met E. Boswinkel] Les archives privées de Dionysios, fils de Kephala (P. L. Bat. 22, Leiden 1982)
9. Een kraakpand in het Oude Egypte? [Openingscollege] (Leiden 1982) [= nr. 80]
10. [met E. Boswinkel, W. Clarysse en H.-A. Rupprecht] Berichtigungsliste der Griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, 7 (Leiden 1986)
11. The New Papyrological Primer (Leiden 1990)
12. [met H.-A. Rupprecht] Berichtigungsliste der Griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, zusammengestellt von F.A.J. Hoogendijk, 8 (Leiden 1992)
13. Il processo di Hermias e altri documenti dell'archivio dei choachiti (P. Tor. Choachiti), Papiri greci e demotici conservati a Torino e in altre collezioni d'Italia (Catalogo del Museo Egizio di Torino, Serie prima, Monumenti e testi 6, Torino 1992)
14. The Archive of the Theban Choachytes (Second Century B.C.), A Survey of the Demotic and Greek Papyri Contained in the Archive (Studia Demotica 2, Leuven 1993)
15. The New Papyrological Primer, Second Edition, Revised (Leiden 1994)
16. Les papyrus démotiques de Tsenhor (P. Tsenhor), Les archives privées d'une femme égyptienne du temps de Darius Ier (Studia Demotica 4, Leuven 1994)
17. [met H.-A. Rupprecht] Berichtigungsliste der Griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, zusammengestellt von F.A.J. Hoogendijk, 9 (Leiden 1995)
18. [met H.-A. Rupprecht] Berichtigungsliste der Griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, zusammengestellt von A.M.F.W. Verhoogt, F.A.J. Hoogendijk en N. Kruit, 10 (Leiden 1998)

II. – Uitgaven van bronnen en bundels

19. [met I. Cazzaniga, F. Caizzi, A. Colonna, V. De Marco, M. Vandoni, M. Biscottini, E. Cantarella, G. Carrara, E. Bresciani en K. Tomberg] Papiri della Università degli Studi di Milano (P. Mil. Vogliano), Volume terzo (Milano 1965)
20. [met E. Boswinkel en P.J. Sijpesteijn] Papyri Selectae (P. L. Bat. 13, Leiden 1965)
21. [met E. Boswinkel en P.J. Sijpesteijn] Studia Papyrologica Varia (P. L. Bat. 14, Leiden 1965)
22. Antidoron Martino David (P. L. Bat. 17, Leiden 1968)
23. [met J. Brugman, M. David, F. Kraus en M. van der Valk] Essays on Oriental Law of Succession (Leiden 1969)
24. Acta Orientalia Neerlandica (Leiden 1971)

25. [met E. Boswinkel] Textes Grecs, Démotiques et Bilingues (P. L. Bat. 19, Leiden 1978)
26. Greek and Demotic Texts from the Zenon Archive (P. L. Bat. 20, Leiden 1980)
27. Textes et études de papyrologie grecque, démotique et copte (P. L. Bat. 23, Leiden 1985)
28. Vreemdelingen in het land van Pharao (Zutphen 1985)
29. Familiearchieven uit het land van Pharao (Zutphen 1989)

III. – Uitgaven van series

Papyrologica Lugduno-Batava (vanaf 1978)

Studia et Documenta ad Iura Orientis Antiqui Pertinentia (vanaf 1969)

Studia Demotica (vanaf 1987)

IV. – Artikelen

30. Een verzekeringscontract in de oudheid, in: *Verzeerings-archieff*, 33 (1956), p. 202–204
31. [met J. Hoftijzer] Hereditary Rights as laid down in the Marriage Contract Krael, 2, in: *Bibliotheca Orientalis*, 19 (1962), p. 216–218
32. A proposito dei documenti di Pathyris, I, in: *Aegyptus*, 43 (1963), p. 10–14
33. A proposito dei documenti di Pathyris, II, Πέρσοι τῆς Ἐπιγονῆς, in: idem, p. 15–53
34. Les documents juridiques des “chanceliers du dieu” de Memphis à l’époque ptolémaïque, in: *Oudheidkundige Mededelingen*, 44 (1963), p. 6–9
35. Two Mummy-labels in the Museum of Antiquities at Leiden, in: idem, p. 24–26
36. Πέρσοι τῆς Ἐπιγονῆς als schuldeisers, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 32 (1964), p. 577–580
37. Gesuch um Mitteilung einer Entscheidung (des Archidikastes?), in: *Papyri Selectae* (P. L. Bat. 13, Leiden 1965), p. 25–27
38. Affito di Terreno – Ricevuta, in: *Papiri ... Mil. Vogliano*, III (Milano 1965), p. 169–188
39. Harmachis et Anchemachis, deux rois indigènes du temps des Ptolémées, in: *Chron. d’Égypte*, 40 (1965), p. 157–170
40. Les archives privées de Pathyris à l’époque Ptolémaïque, La famille de Pétéharsemtheus, fils de Panebkhounis, in: *Studia Papyrologica Varia* (P. L. Bat. 14, Leiden 1965), p. 47–105
41. Der demotische Text der Mummientäfelchen aus Amsterdam, in: *Oudheidkundige Mededelingen*, 46 (1965), p. 44–51
42. Eine demotische Doppelurkunde, in: *Antidoron Martino David* (P. L. Bat. 17, Leiden 1968), p. 100–111
43. [met J.J. Janssen] Burial and Inheritance in the Community of the Necropolis Workmen at Thebes, in: *Journal Econ. Soc. Hist. Orient*, 11 (1968), p. 137–170
44. A Family of Egyptian Scribes, in: *Bull. Am. Soc. Pap.*, 5 (1968), p. 61
45. The Law of Succession in Ancient Egypt, in: *Essays on Oriental Laws of Succession* (Leiden 1969), p. 58–77
46. A Greek Testament from Pathyris, in: *Journal Eg. Arch.*, 55 (1969), p. 129–160
47. Contrat démotique relatif à un prêt d’orge, in: *Archiv für Papyrusforschung*, 19 (1969), p. 166–168
48. Loans Bearing No Interest?, in: *Journal of Juristic Papyrology*, 16/17 (1971), p. 7–29
49. Dionysios, son of Kephalas, A Bilingual Family Archive from Ptolemaic Egypt, in: *Acta Orientalia Neerlandica* (Leiden 1971), p. 19–21
50. A Note Concerning the Reading *hd sp-2*, in: *Enchoria*, 2 (1972), p. 33–36

51. Wat staat er eigenlijk op de steen van Rosette?, in: *Spiegel Historiael*, 7 (1972), p. 462–467 [= nr. 90]
52. Jeux de déterminatifs en démotique, in: *Rev. d'Égyptologie*, 25 (1973), p. 21–34
53. Hellenistic Law, in: *Encyclopaedia Britannica* (1974)
54. Le démotique comme langue juridique, in: *Le droit égyptien ancien* (Bruxelles [1976]), p. 75–85 [= nr. 86]
55. Papyrus ptolémaïques des Memnoneia, in: *Textes Grecs, Démotiques et Bilingues* (P. L. Bat. 19, Leiden 1978), p. 3–29
56. Papyrus ptolémaïques de Pathyris, in: idem., p. 30–66
57. Receipt for Payment of a Part of the ἀπραβεία, in: idem., p. 113–119
58. [met M. Thieme] Inscribed Cloths from Mummies, in: idem., p. 131–146
59. [met A. Nur El-Din] Wooden Tag for the Mummy of Senmenchès, in: idem., p. 187–189
60. La terre “La Pointe” dans le domaine Pestenenemôphis, in: idem., p. 193–205
61. La femme-*s'nfh* (γυνή τροφίτις) à Pathyris et à Krokodilopolis, in: idem., p. 206–213
62. L'impôt-ἐγκύκλιον à Pathyris et à Krokodilopolis, in: idem., p. 214–222
63. Les différentes interprétations des docs. 6, 7A et 7B, in: idem., p. 222–224
64. [met M. Thieme] Inscribed Mummy Linen of the Roman Period, in: idem., p. 225–231
65. L'agoranomie: un avant-poste de l'administration grecque enlevé par les Égyptiens?, in: *Das ptolemäische Ägypten* (Mainz 1978), p. 203–210
66. Een juridisch ‘handboek’ uit het Oude Egypte in twee talen, in: *Phoenix*, 25–1 (1979), p. 25–31
67. Note: La datation de l'an 16 = an 13, in: *Bull. Inst. Franç. Arch. Or.*, 79 (1979), p. 140–141
68. Ricevute bilingui dell'archivio di Zenon, in: *Greek and Demotic Texts from the Zenon Archive* (P. L. Bat. 20, Leiden 1980), p. 3–88
69. Progetto di dighe e canali per la dorea ..., in: idem., p. 253–265
70. Lettera di Zenon a Phaniás, in: idem., p. 270–271
71. Menches, een Egyptische dorpsadministrateur, in: *Spiegel Historiael*, 16 (1981), p. 108–115
72. Nahomsesis, una donna d'affari di Pathyris, L'archivio bilingue di Pelaias, figlio di Eunus, in: *Scritti in onore di Orsolina Montevecchi* (Bologna 1981), p. 295–315
73. An Approximative Chronology, in: *Gleanings from Deir el-Medineh* (Leiden 1982), p. XI–XIII
74. Who Were the Owners, in the ‘Community of Workmen’, of the Chester Beatty Papyri?, in: idem., p. 155–172
75. The ‘Last Will of Naunakhte’ and the Accession Date of Ramesses V, in: idem., p. 173–181
76. Enkele demotische teksten over het Egyptische familierecht, in: *Schrijvend Verleden* (Leiden–Zutphen 1983), p. 194–203
77. L'origine et l'extension d'un manuel de droit égyptien, in: *Journal Econ. Soc. Hist. Orient*, 26 (1983), p. 14–21
78. The Official Archive of the Village Scribes of Kerkeosiris, Notes on the So-called Archive of Menches, in: *Festschrift ... Papyrus Erzherzog Rainer* (Wien 1983), p. 127–134
79. Some Aspects of Egyptian Law in Graeco-Roman Egypt, Title-deeds and ὑπάλλαγμα, in: *Studia Hellenistica*, 27 (1983), p. 281–302
80. The Diospolis Parva Documents, Chronological Problems concerning Psammetichus III and IV, in: *Grammata Demotika ...* (Würzburg 1984), p. 145–155
81. An Appeal to Demotists, in: *Enchoria*, 12 (1984), p. 29–32
82. Remarks on the Legal Manual of Hermopolis, in: idem., p. 33–42
83. Een kraakpand in het Oude Egypte?, in: *Phoenix*, 30 (1984), p. 34–44 [= nr. 9]

84. Agoranomoi et actes agoranomiques, Krokodilopolis et Pathyris, 145–88 av. J.-C., in: *Textes et études de papyrologie grecque, démotique et copte* (P. L. Bat. 23, Leiden 1985), p. 9–44
85. Ventes provisoires de biens pour sûreté de dettes: ὠνάϊ ἐν πίστει à Pathyris et à Krokodilopolis, in: idem, p. 45–59
86. Le manuel de droit égyptien de Hermoupolis: les passages transmis en démotique et en grec, in: idem, p. 116–143
87. Fureter dans les papiers de Totoès: archives familiales grecques-démotiques de Turin, in: idem, p. 144–148
88. Lo scriba privato Amenothès, figlio di Panas: tre documenti provenienti dall'archivio di Totoes, in: idem, p. 167–197
89. Le démotique comme langue juridique, in: idem, p. 198–203
90. De 'Steen van Rosette': wat staat er eigenlijk op?, in: *Vreemdelingen in het land van Pharao* (Zutphen 1985), p. 43–54 [= nr. 51]
91. L'ambiente indigeno nell'età tolemaica visto attraverso i papiri del Museo Egizio di Torino, in: *Egitto e società antica* (Milano 1985), p. 147–161
92. A Comforting Thought for Demotists?, Errors of Scribes in the Archive of the Theban Choachytes", in: *Studi in onore di Edda Bresciani* (Pisa 1985), p. 413–422
93. Registration of Demotic Contracts in Egypt, in: *Satura Roberto Feenstra ...* (Fribourg 1985), p. 17–25
94. Al bladerend in familiepapieren uit het Oude Egypte, in: *Hermeneus*, 57 (1985), p. 298–300
95. The Competence of Greek and Egyptian Tribunals according to the Decree of 118 B.C., in: *Bull. Am. Soc. Pap.*, 22 (1985), p. 265–269
96. 'Public Protests' in the Demotic Family Archive of Pchorchonsis, in: *Miscellània Rocapuig* (Barcelona 1987), p. 271–281.
97. 'Inheriting' in the Archive of the Theban Choachytes, in: *Aspects of Demotic Lexicography* (Leuven 1987), p. 57–73
98. Il patrimonio di una società di choachiti, in: *Stato Economia Lavoro nel Vicino Oriente Antico* (Milano 1988), p. 111–127
99. Het archief van een Egyptische vrouw en een stukje bouwgrond (6e eeuw v. Chr.), in: *Tombola ... De Smidt* (Amsterdam 1988), p. 55–63
100. Familiearchieven in Egypte, in: *Familiearchieven uit het land van Pharao* (Zutphen 1989), p. 7–13
101. Het huis van Teianteus, in: idem, p. 14–24
102. Documenti dell'archivio di Amenothès, figlio di Horos, in: *Passato e futuro del Museo di Torino* (1989), p. 128–130
103. Egizi sotto dominazioni straniere, in: *Egitto e Storia Antica ...* (Bologna 1989), p. 137–158
104. Geschiedenis van het recht in het Oude Egypte, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 61 (1993), p. 311–318
105. Over een lapje grond dat door een man verpacht wordt, Wat steekt daarachter?, in: *BW-krant 1994 'Historisch vooruitzicht'* (1994), p. 157–163
106. Drafts of Demotic Notarial Documents, in: *The Unbroken Reed, Studies ... A.F. Shore* (1994), p. 243–267
107. A Family Archive which Changes History, The Archive of an Anonym, in: *Hundred-Gated Thebes* (P. L. Bat. 27, Leiden 1995), p. 91–100
108. Haronnophris and Chaonnophris, Two Indigenous Pharaohs in Ptolemaic Egypt (205–186 B.C.), in: idem, p. 101–137
109. Appearance and Reality in Written Contracts: Evidence from Bilingual Family Archives, in: *Legal Documents of the Hellenistic World* (London 1995), p. 79–87
110. 'Oud papier' uit een notariskantoor in het oude Egypte ofwel Kronion, een notaris uit het begin van onze jaartelling, in: *Heden verschenen voor mij ...*, Liber Amicorum ... Soons (Arnhem 1995), p. 119–126

V. – Kroniek-bijdragen

111. Prof. Dr. Martin David emeritus: *Phoenix*, 14 (1968), p. 156–158
112. Colloque sur “Le droit égyptien ancien” à Bruxelles (18–19 mars 1974), in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 42 (1974), p. 389
113. Colloque international sur “Les obligations dans le droit égyptien” à Bruxelles (10–11 mars 1976), in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 44 (1976), p. 223
114. Papyrologencongres in Napels, in: *Frons* (oktober 1983), p. 18–20
115. Vijftig jaar Papyrologisch Instituut, in: *Vreemdelingen in het land van Pharao* (Zutphen 1985), p. 111–118
116. Het Archief van de Thebaanse Choachieten, 2de eeuw v.Chr., Handboekje en catalogus bij de tentoonstelling ingericht ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van het Papyrologisch Instituut, 21–25 januari 1985 (Uitgaven vanwege de stichting ‘Het Leids Papyrologisch Instituut’, 4, Leiden 1985)
117. In memoriam M. David, 1898–1986, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 55 (1987), p. 217–219
118. In memoriam Bernhard Abraham van Groningen (20 mei 1894 – 1 maart 1987), in: *Jaarboek 1987 van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België* (1987), p. 282–288
119. Schrijven in het Oude Egypte, in: *Jaarverslag 1991 E.J. Brill N.V.* (Leiden 1991), p. 25–39
120. 1952–1992: Veertig jaar Griekse Berichtigungslisten in Leiden (Uitgaven vanwege de stichting ‘Het Leids Papyrologisch Instituut’, 12, Leiden 1991)

VI. – Boekbesprekingen

121. [Bijdragen aan de] *Rassegna Bibliografica*, in: *IVRA* 15–25 (1964–1974)
122. E. Lüddeckens, *Ägyptische Eheverträge*, in: *IVRA*, 12 (1961), p. 416–423
123. W. Knoch, *Die Strafbestimmungen in Platons Nomoi*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 30 (1962), p. 377–381
124. J.F. Oates, Πέρσης τῆς ἐπιγονῆς, in: *Aegyptus*, 43 (1963), p. 405–407
125. E. Seidl, *Ptolemäische Rechtsgeschichte*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 32 (1964), p. 85–89
126. U. Kaplony-Heckel, *Die demotischen Tempelände*, in: *Rev. d'Égyptologie*, 16 (1964), p. 217–223
127. Th. Tsatsos, *Der Chairephanes-Vertrag, ...*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 33 (1965), p. 447–449
128. H.W. van Soest, *De civielrechtelijke ἐγγύη*, in: *IVRA*, 16 (1965), p. 303–306
129. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, VI, in: *IVRA*, 16 (1965), p. 307–308
130. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, VII, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 34 (1966), p. 102
131. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, VIII-1, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 34 (1966), p. 249–250
132. P. Peremans en E. van 't Dack, *Prosopographia Ptolemaica*, V, in: *Bibliotheca Orientalis*, 23 (1966), p. 285–286
133. U. Kaplony-Heckel, *Die demotischen Gebelên-Urkunden der Heidelberger Papyrus-Sammlung*, in: *Chron. d'Égypte*, 41 (1966), p. 313–320
134. E. Kiessling, *Wörterbuch der Griechischen Papyrusurkunden*, IV-3, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 36 (1968), p. 182–184
135. M. Amelotti, *Il testamento romano*, I, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 36 (1968), p. 434–441

136. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, VIII-2, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 36 (1968), p. 442-443
137. E. Turner, *Greek Papyri*, in: *Bibliotheca Orientalis*, 26 (1969), p. 116
138. H.-A. Rupprecht, *Untersuchungen zum Darleben*, in: *Journal Eg. Arch.*, 55 (1969), p. 232-233
139. E. Kiessling, *Wörterbuch der Griechischen Papyrusurkunden*, Supplement I, 1-2, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 38 (1970), p. 583-584
140. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, IX, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 38 (1970), p. 584-585
141. E. von Druffel, *Papyrologische Studien zum Byzantinischen Urkundenwesen*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 39 (1971), p. 607-609
142. E. Seidl, *Rechtsgeschichte Ägyptens als Römischer Provinz*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 43 (1975), p. 116-119
143. O. Montevecchi, *La Papirologia*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 43 (1975), p. 119-120
144. E. Kiessling, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, X-XI, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 43 (1975), p. 120-122
145. A.J.M. Meyer-Termeer, *Die Haftung der Schiffer*, in: *Ned. Juristenblad*, 54 (1979), p. 963
146. H.-A. Rupprecht, *Sammelbuch Griechischer Urkunden aus Ägypten*, XII, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 48 (1980), p. 69-70.
147. B. Tadema Sporry, *Brieven uit het Oude Egypte, Dagboek van Kydon*, in: *Phoenix*, 27-1 (1981), p. 49-51
148. M.M. Masciardi [en] O. Montevecchi, *I contratti di baliatico*, in: *Tijdschr. voor Rechtsgesch.*, 53 (1985), p. 386-388
149. J.H.H. Claessen, *Assioet 22 Juni 170 v. Chr.*, in: *Weekbl. Privaatrecht, Notariaat en Registratie*, 119 (1988), p. 522

